देवगन्धर्वो विश्वावसुः। सविता, ४-६ आत्मा। त्रिष्टुप्

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयाँ अजस्रम्।
तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वान्सम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः॥ १०.१३९.०१

सूर्यरश्मिः- प्रेरककिरणवती। हरिकेशः- आकर्षकदीप्तिः। सविता- ज्ञानोदयदेवता उषाः। आध्यात्मिके तु कैवल्यप्राक्भाराख्यसमाधिर्यो योगशास्त्रे प्रसिद्धः सैवोषाः। सवितृशब्दस्य सूर्य इत्येव सर्वत्रार्थः। अत्र तु आगामिसूर्यख्यापनाय यः प्रकाश आगच्छति स सविता। स एवोषा इति श्रुतिषु सर्वत्र प्रसिद्धा। अजस्रम्- अनवरतम्। ज्योतिः- प्रकाशम्। उदयान्- उद्गमयति। तस्य- तस्याः। प्रसवे- अनुमतौ। विश्वा भुवनानि- सर्वाँल्लोकान्। संपश्यन्। गोपाः- रक्षकः सन्। विद्वान्- ज्ञानी। पूषा- पोषकः सूर्यः। आत्मेत्याध्यात्मिके। याति- आगच्छति॥१॥

नृचक्षा एष दिवो मध्य आस्त आपप्रिवान्रोदसी अन्तरिक्षम्।
स विश्वाचीरभि चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्॥ १०.१३९.०२

नृचक्षाः- नृणां साक्षिभूतः। एषः- अयम्। दिवः- नभसश्चित्ताकाशस्येत्याध्यात्मिके। मध्ये। आस्ते- भवति। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। मनःशरीर इत्याध्यात्मिके। अन्तरिक्षम्- द्यावापृथिव्योरन्तराळप्रदेशं वायुलोकम्। प्राणमयकोशमित्याध्यात्मिके। आपप्रिवान्- आपूरयति। सः- असौ सूर्यः। विश्वाचीः- सर्वत्र गच्छन्तीः। घृताचीः- दीप्तिमञ्चन्तीः स्वशक्तीः। अभि चष्टे- अभिपश्यति। पूर्वं- पूर्वभागस्थाम्। अपरम्- पृष्ठभागस्थाम्। च। अन्तरा- अन्तरालस्थां च। केतुम्- प्रज्ञाम्। अभि चष्टे॥२॥

रायो बुध्नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे शचीभिः।
देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम्॥ १०.१३९.०३

रायः- दानयोग्यधनस्य। बुध्नः- मूलभूतः। वसूनाम्- सम्पदाम्। सङ्गमनः- सङ्गतिकारकः। शचीभिः- प्रज्ञाभिः। विश्वा रूपाणि- सर्वाणि रूपाणि। अभि चष्टे- अभिपश्यति। देव इव- वरुण

Dr. Rangani
WEBOLIM

इव। सविता- प्रेरकः सूर्यः। सत्यधर्मा- सत्यधर्मयुक्तः। अवितथधर्मवान्। धनानां समरे- चिद्रश्मिसम्पादनाय वृत्रैर्जनितयुद्धे। इन्द्रो न- ईशनाधिदेवतेव। तस्थौ ॥३॥

विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो दृदृशुषीस्तदृतेना व्यायन्।
तदन्ववैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीँरपश्यत्॥ १०.१३९.०४

सोम- रसाधिदैवत। विश्वावसुम्। गन्धर्वं- गोधारकम्। आपः- मूलशक्तिधाराः। दृदृशुषीः- अपश्यन्। तत्- तदानीम्। ऋतेन- प्रकृतिनियत्याख्यसत्येन। व्यायन्- विविधमगच्छन्। तत्- तद्गमनम्। आसाम्- अपां मूलशक्तिधाराणाम्। रारहाणः- गमयिता। इन्द्रः- ईशनदेवः। अन्ववैत्- अन्वबुध्यत। सूर्यस्य- सवितुः। परिधीन्- परितो धीयमानान् किरणान्। पर्यपश्यत् ॥४॥

विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः।
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्याः॥ १०.१३९.०५

दिव्यः। गन्धर्वः- रश्मिधारकः। रजसः- अन्तरिक्षस्य। विमानः- निर्माता। विश्वावसुः। नः- अस्माकम्। तत्- कर्म। अभि गृणातु- ब्रवीतु। यद्वा घ सत्यम्- यत् सत्यम्। उत- अपि च। यन्न विद्म- यन्न जानीमः। तद्ब्रवीतु। धियः। हिन्वानः- प्रेरयन्। नः- अस्माकम्। धियः। अव्याः- रक्ष ॥५॥

सस्निमविन्दच्चरणे नदीनामपावृणोद्दुरो अश्मव्रजानाम्।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोचदिन्द्रो दक्षं परि जानादहीनाम्॥ १०.१३९.०६

नदीनाम्- अपां मूलशक्तिधाराणाम्। चरणे- स्यन्दने। सस्निम्- स्नानम्। अविन्दत्- लेभे। अश्मव्रजाणाम्- जडप्रतीकगिरीणाम्। दुरः- द्वारम्। अपावृणोत्- अपां मूलशक्तिधाराणां लाभाय अपावृतवान्। बद्धा मूलशक्तिधारा विमोचयितुमपावृतवान्। आसाम्- अपां मूलशक्तिधाराणाम्। अमृतानि- रसान्। गन्धर्वः- रश्मियुक्तः सन्। वोचत्- अवदत्। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। अहीनाम्- वृत्राणां मध्ये। दक्षम्- स्वसामर्थ्यम्। परि जानत्- परितो जानाति ॥६॥

Dr. Rangani
WEBOLIM